

9296

KUNGL. UNIVERSITETETS BIBLIOTEK
UPPSALA

Landsmålsarkivet

Gästrikland
Hedesunda sn

9296

Nordin - Grip, J., 1935.

ULMAs frågel. 1482. Matoraning och
bordsseder.

Uppgift om segesmän

1 + 18 bl. 4°
1 " "

Exc. OSD

Några anteckningar om

Matordning och bordsseder.

Gästrikland , Hedesunda socken.

Hösten 1935.

7. Nordin - Grip.

ULMA 9296. I. Nordin-Grip. 1935

GST. HEDESUNDA

Frgl. M 82

Måltidsordning .

Vinter.

Ingen frukost.

frukost

Möromål kl. 7--8.

mörommål

Middag kl. 12.

mida

Kvällen kl. 8. -- kvällsmål.

kvällor - kvällsmål.

" Man kunde få kvällsmålet litet förr å. "

Hedd. : Fru Färnström , 78 år.

ULMA 9296. I. Nordin-Grip. 1935
GST. HEDESUNDA
Frgl. M 82

Måltidsordning .

(8m vinfry)

Frukostl

kl. 7.

frukost

Möronmål

kl. 11-11,30.

möronmål

Middag

kl. 4--5.

mida

Aftonval kalla dom det dom satt fram på bordet före gröten , dom sätt fram to

torrmat först och så gröten sen , alltså omkring kl. 8.

åftonvår
åttvår

Middan skulle vara för mer den än dom andra målene. Till den hade man

utom förrätt kokning , det var soppa , kötsoppa eller annan.

Till förrätt hade man grynkorn , fläsk eller sådant.

~~Torrmat , det var grynkorn.~~

Medd. : Kristina Lindgren , 93 år.

DLMA 9296. I. Nordin-Grip. 1935
GST. HEDESUNDA
Fagl. M 82.

Vinter.

Skogskörningar.

Om vintern , då åt en aldrig frukost , åt bara morgonmål , körde ut ,
då det vart dager , sist (- senast) kl. 7 . Då hade man ätit morgonmål . Man
Man kunde ha en liten bit med sig också till skogen .

Alltså :

Morgonmål kl. 7.

morgonmål

Middag kl. 12 -- 1.

mida

Kvällsmål kl. 4. Vi kalla det kvällsmål , som vi åt, när vi kom från sko-

gen , ibland var det alldeles mörkt , när vi körde hem , ibland var det ju lång
längre dagar. (*kvällsmål*)

Fastän vi kunde äta det kl. 4 , kalla vi det kvällsmål , men då åt vi gröt

sen . Dom sa' : " Klockan åtta
kommer gröten te mätta.

*kl 8 kan ätas
kommer gröten te mättas*

Medd. : Erik Engvall , 87 år.

Matsedlar.

Bärgning o. skörd.

(¹bärgning)

Aftonvard äts bara under bärgning o. skörd.

Frukost.

(frukost)

Häckkorv , bröd , smör , bara torrmat .

häksero - t^rmmät

Morgonmål.

(morgonmål)

Sill , spicken eller stekt på glöden på tången , det var te tvätt av n
na och skär na i bitar . An kund sup mjölk efteråt. (Ur ettfat)

Middag

(mida)

Alltid kokning --- dvs. soppa av något slag , ärtvälling , klympvälling e. d. Till förrätt kött t , korv , blodmat.

Aftonvard.

åftonvåt

Blott smörgås , ost , mesost , torrköttbit .

Kvällsmål.

ULMA 9296. I. Nordin-Grip. 1935
GST. HEDESUNDA
Frågl. M 82

Kvällsmål . (kvällsmål)

Gröt av siktat kornmjöl - - finsiktat -- och mjölk , ofta kernmjölk.

även tätmjolk , men för långt tebaka förstog dom sej inte på tätmjolk utan ha-
de bare löpmjolk , dvs . sådan mjölk , som självsurnat .

Medd. : Erik Engvall , 87 år . Sevalbo.

1 sikta -- ; ^{sv} v. v 2 kornmjök 3 fjärrmjök
4 tätmjök 5 löpmjök

ULMA 9296. I. Nordin-Grip. 1935
GST. HEDESUNDA
Frgl. M 82

Tröskning.

Skulle opp och tröska kl. 3.

Frukost kl. 6, (frukost)

Stekt hackkorv, inte poteter till, bara en torr bit (Riktigt?) Var icke

detta målet innan man gick ut? Jfr. Österfärnebo: Upp-ns fråga

Övriga mål:

Möronmål kl. 10. (mörön_mål)

Middag kl. ? mida

Kvällsmål kl. 8. (kvällsmål)

(Detta var ordningen under trösktiden, men tycks också ha varit den under höstetid i allmänhet. Märk, att aftonvard saknas.)

Medd.: Erik Engvall, 87 år.

DLMA 9296. I. Nordin-Grip. 1935
GST. HEDESUNDA
Frgl. M 82

Måltidsordning.

Bärgningen = slätter.

Frukost kl. 7. (frukost)

Möronmål kl. 10 -- 10,30. (möronmål)

Två rättet : förrätt o. kokning.

Aftnval kl. 4--5. (aftnval)

Kvällsmål kl. 8 gröt, mjölk (kvällsmål)

två rätter : Sill o. poteter , smörgås , gröt o. mjölk .

Medd. : Fru Färnström , 78 år . Södra Sundet .

(Här alltså ingen middag , men en dubbelt så stor aftonmåltid , som enligt E. Engvalls uppgift. Märk , att middagen hos honom har aftnvardens tid (ungefär) hos fru Färnström . Upp:ns anm.)

ULMA 9296. I. Nordin-Grip. 1935
GST. HEDESUNDA
Frjl. M 82

Slätter. (slätter)

Man gick ut kl. 3 , fick ingen mat då . Då vi var borta te änges , bar pi-
gan , när vi gick ut , mjölkkrukan , hade slagit i den på kvällen förut och sen
sen vispa' vi ner grädden bara. Jag som var dräng , bar byttan me gröten , den
var koka på kvällen . Så var det te ta spicken sill , en sillbit och så potete
poteter , dom slogs opp i ett stort kopparfat . Sen hade man ost , smör , mess
messmör te spänn på gröten .

Den där frukosten åt vi kl. 7

(frukost)

Det hände att vi åt gröt 19 gånger i veckan , 3 gånger om vanndan och så på
söndaskvällen .

Sen åt vi andra gången kl. 11 . mörnmål .

(mörnmål)

Då kom gröten fram igen .

Middag kl. 3. Då hade man kokning , ärtvälling och sånt.

mida

Aftnval kl. 5 torrmat. ost , messmör , smör och bröd.

(aftnval)

Kvällsmål kl. 8 . Då var det gröt för tredje gången.

(kvällsmål)

Medd.: Per Engvall , f. 1849.

ULMA 9296. I. Nordin-Grip. 1935
GST. HEDESUNDA
Fogl. M 82

Måltidsordning.

Bärgningen = slätter. (bärgning)

Medan dom slog , geck dom ut kl. 3 . Då feck dom en smörgås och en sup ;
sen kunde dom hålla på en tre timmar till

Frukost kl. 6. frukost

Möronmål kl. 10--10.30. (mörönmal)

Middag kl. 3--4. Måltiden i hög grad beroende på hur arbetet gått--"jag
har varit med och ätit middag kl. 8 på kvällen ."

Aftonvard kl. 6 -- inte aftonvard jämt. (aftonvård)

Kvällsmål kunde bli kl. 10. Feck ta hö , så länge vi kunde. (kvällsmål)

Medd. : Erik Engvall , 87 år.

ULMA 9296. I. Nordin-Grip. 1935
GST. HEDESUNDA
Fgl. M 82

Sugel var allting som dom skulle ha på bröd . Det
 var kött , korv , ost , messmör och sånt . Att sugla[?] betydde att äta för-
 siktigt , att vara sparsam på suglet . " Han skulle sugla länge på strömmingen ,
 det betyder , att man skulle få strömmingen att räkka länge åt brödet eller
 potatisen . Sugel var naturligtvis också det man åt till potatis , ehuru
 den här givna förklaringen måste vara äldre än potatisens användning .

ULMA 9296. I. Nordin-Grip. 1935

GST. HEDESUNDA

Frgl. M 82

1 suglar suglar 2 suglar 13 -- ; v. ob.

Regel var den bordsbön , som börjar så :

I Jesu namn gå vi till bords,
Äta dricka på Guds ord. (minns inte mer)

Efteråt tackade man för maten . Den bönen började så :

Tack gode Gud för mat i Jesu naman ...

Medd. : Karin Larsson , 85 år.

ULTMA 9296. I. Nordin-Grip. 1935
GST. HEDESUNDA
Frgl. M 82

Förr i välen slafs²a dom och åt ur ett fat allihop. Så åt man mjölk och bärmös och så åt man gröt och mjölk⁴, dvs. man hade gröt i ett fat och mjölk i ett annat, tog med träskeden⁵ gröt, varpå man doppade skeden ner i mjölkfatet. Till förrätterna hade man trätallrikar⁶, man åt vidare supan⁷ ur träskålar, då man inte åt ur ett gemensamt fat. Träko "Träkopparna, dvs. träskålarna, var så släta och fina, fast dom vart mörk när dom vart diskade". Man hade också stenfat och åt på, men drygare delerna⁸ hade träkoppar. ↘

Gaffel användes icke, man feck sitta och slick fingrane, gubbane⁹ gjorde hemgjorda knivar av gamla sågblad¹⁰, slevar gjorde dom när dom var i kolan¹¹.

Man hade var sin träsked och dessa förvarades mellan målen i skedbänken¹², där varje ledamot av hushållet hade varsin skåra för sin sked.

1 väk-in 2 slafs^a 3 bärmös 4 gröt o mjölk
 5 trägē 6 trätallrik 7 supan 8 drygare
 delty = de flesta (människor) 9 gubbe = göbs
 10 sågblå 11 slēv 12 i kolan = i kol-
 skogen 13 gē bærk - bærjor

ULMA 9296. I. Nordin-Grip. 1935
 GST. HEDESUNDA
 Fröl. M 82

Landsmålsarkivet Uppsala. 9296
 I. Nordin-Grip. 1935. HEDESUNDA
 GST.

Skedbänken bestod av en brädbit med utskurna skåror för sked-
skedskaften , den var placerad på något skåps dörr eller var det var lämpligt
ligt . På bakväggen av de stora skänkeskåpen satt också en liknande skedbänk,
men den var avsedd för husets silverskedar.

²
Karlarna och tjänstefolk suto och åto vid långbordet i stugan . Av barnen
fingo de äta med som kunde reda sig själva.

Gammelfolket -- undantagsfolket -- fingo sitta baki spisen med en trätallrik
och en kniv, likaså kvinnfolken , vilka väl oftast åto stående vid spisen ,
äknivstome
oftast matmorem .

³
Man hade ofta småbord vid spisen , så att de gamla kunde äta där ,
var gårdsfolket ej talrikt , så åt också hela hushållet vid ett sådant småbord.

⁴
Bordbön lästes av barnene , " om dom had' nå smula tugt på dom " .

Landsmålsarkivet Uppsala. 9296
I. Nordin-Grip. 1935. HEDESUNDA
GST.

1 Gänjgaskap   2 Långbök   3 småbök
4 tugt ~ tukt.

ULMA 9296. I. Nordin-Grip. 1935
GST. HEDESUNDA
Frgl. M 82

Juldans och förberedelser därtill .

Gästrikland

Hedesunda sn.

Man gick och tog ^{1.} opp i bondgårdarna till juldansen .

Man skulle få ett kvarter brännvin för gården , ett kvarter av husbondfolket för var flicka, som var med i juldansen och ett halvstop för var pojke. Så fick man en grov rågbulla ² , ett ljus ³ och en hackkorv.

Man gick en kväll före jul och tog opp. Så fick man malt , en kappa från var gård ⁴ , flicker som hörde danslaget till , gick tillsammans och bryggde.

Matmodern i den gård , som skulle hålla dansrum , var med dem och hjälpte till.

Ett danslag var ~~btort~~ , bestod t. ex. av Juvansbo , Sevalbo och Gunbo byar.

Man började nyårsnatten , dansade hela natten och två nätter till , alltid tre nätter i rad. Mitt i natten gjorde man en paus ⁵ , åt hackkorven . drack ölet , av vilket man hade 6--7 sår (- såar) , drack brännvinet och åt brödet.

Flickorna stekte opp hackkorven och skötte om maten . Sedan fortsattes dansen .

Vid midsommar dansade man även tre nätter , under dagarna var man då ledig .

Medd.: Erik Engvall , 87 år.

1. ta-ör 2 rågbulla 3 hackkorv 4 danslag-lagga
5 dansrum

ULMA 9296. I. Nordin-Grip. 1935
 GST. HEDESUNDA
 Frgl. M 82

Julbordet. och julmaten.

På julbordet låg julkakan¹. Hon var stor,

en 18 tum tvärsöver i rund². Så var e ringar runt kanterna och i var ring en stor knapp, $\frac{1}{2}$ tum³. Kakan var av sammanmalet rågmjöl⁴, var smord med sirap oppepå, så hon sken. På kakan stod julsmöret på en tre kilo, så stort. Så många barn dom hade i gårdn, så många bockar sattes på julsmöret, had dom inga barn, sätt domettpar store bockar ändå.

Julgröten⁵ var kokad av fint vetemjöl och en hop me russin oppi, slogs opp i ett stort fat med russin på.

På julkvällen skulle man äta julsoppane⁶. Den var koka' på fläsk och kött kött, runda pärer som var liksom råskala, det andra målet var kålsoppane⁷ (dvs. på juldagen.)

Medd.: Per Engvall, f. 1849.

1 julkakan 2 rund = i rundel 3 sammanmalet
4 rågmjöl 5 julgröt 6 julsoppan-s, n.
7 kålsoppan-s, n.

ULMA

9296. I. Nordin-Grip. 1935
GST. HEDESUNDA

Fgl. M 82

Julbordet.

Gästrikland

Hedesunda. sn.

Julbordet skulle stå dukat från julafton till tjugondan . Ett smör stod på bordet , på smöret stod fyra julbollar i en rad , de köptes för 25 öre. Dom feck int' rör de där bollarna , skulle stå hela julen . Så skull det vara en bullstapel på bordet för hela hushållet , runda bullar av grovt rågröd, kom det främmande , fick de siktbröd. Vidare hade man på julbordet en får-
 1. 2 3 4 5
 bog, stek -- en fårstek och en fässelstek , det var av fäkräk.

Medd.: Erik Engvall, 87 år.

1 färbög 2 stek 3 fårstek 4 fässelstek (?)
 5 fäkräk = nötkreatur.

ULMA 9296. I. Nordin-Grip, 1935

GST. HEDESUNDA

Frgl. M 82

Bröllopsbord.

Man hade dukat på ett långbord, En bullstapel för vart fatlag, det var 6--8 stycken i fatlaget. Maten sätte man ifram i en stor pyts på bordet, ett flatt fat till förrätten. För var person sattes en trätallrik, "Dom skar en vetbullskiva och la' en snibb på tallriken, tå en skull äta, kunn' lä -pli (Låta bli) och var en snibb för vart mål men allti en vetbullskiva. Inte be begagna dom tallriken utan åt ur fat, men tallrik sätte dom fram".

Medd.: Erik Engvall, 87 år.

1 fatlag - fatlagga 2 vetbül giuv 3 snib -
se recept på snibb! 4 la-pli -

Julhalm.

(Julhalm)

Gästrikland

(Julknippan.)

Hedesunda sn.

På julkvällen laga drängen till en rylsit stor knippa med julhalm. Vi bant ihop stora knipper när vi tröska. Julhalmen la dom med axen mot dörens, storämnantinatugan åt julbordet. Vi låg som vanligt på julnatten men sen låg vi på halmen på golvet te de vart nyårskvällen. Halmen feck ligga över nyårsdan, sen var den utnött, var ett väsen, tynla i den jämt.

1/ tynla --; n. ob = tynla.

Halmgubbe.

(halmgubbe)

Ibland kläde dom ut i halm en riktig pratmakare, den värsta han kunde få. Sätte halm runt om honom, syntes ingenting mer än halm, nätt och jämt stövlarna, dom kalla'n för tomtgubben. Han geck omkring på anndas- eller tredjedaskvällen. Han skulle ha öl. Alla byns pojkar följde med, Anders Sundberg var tomtgubbe, han sjöng kärleksvisor. var tomtgubbe, han sjöng kärleksvisor.

Medd.: Per Engvall, f. 1849.

ULMA

9296. I. Nordin-Grip. 1935

GST. HEDESUNDA

Frgl. M 82

Meddelare i Hedesunda.

Anna Andersson , Gyndbo, 77 år . moder till riksdagsmannen A. Hilding.

Erik Engvall, 87 år . Sevalbo, " Brink - gubben."

Per Engvall, kommunhemmet , f. 1849. (den beryktade Sjungar-Pelle.)

Fru Färnström , Södra sundet , 77 år.

Karinn Larsson , Sevalbo , änka , 85 år.

Kristian Lindgren, kommunhemmet , 93 år. Är född i Östervåla , har sedan år 1866 vistats i Hedesunda , där hon varit köck (kokmor) på kalas. Uppger med bestämdhet , att de här meddelade beskrivningarna äro sådana , som hon fått lära sig i Hedesunda.

ULMA 9296. I. Nordin-Grip. 1935
GST. HEDESUNDA
Frgl. M 82